

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

**Nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej
/ Gmina Lubaczów/**

Autor programu prac konserwatorskich i restauratorskich:

mgr Barbara Woch

**WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW**
z/s w Przemyślu

UZGODNIONO

DNIA 28.11.2022

decyzja Nr 29/2022

IRN-1.5144.80.2022.Mo

Opaka 2022

Podkarpacki Wojewódzki
Konserwator Zabytków

Beata Kot

Podkarpacki Wojewódzki
Konserwator Zabytków
mgr Barbara Woch
ul. ... 20-000 Lubaczów
tel. ...
e-mail: ...

1. KARTA IDENTYFIKACYJNA

A. DANE PRZED KONSERWACJĄ

RODZAJ:

Nagrobek, rzeźba na cokole

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA

Wasył Gudź z Sieniawki

WYMIARY

Rzeźba

Podstawa

45 x 42 cm, wys. 10 cm,

Rzeźba:

wys. 102 cm

obwód :106 cm

Cokół

53 x 50, wys. 79 cm

Podstawa

70 x 64 cm, wys. 20 cm

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA/LOKALIZACJA:

Basznia Dolna, cmentarz położony na wzniesieniu, przy drodze prowadzącej z Lubaczowa do Horyńca w miejscu jej skrzyżowania z drogą prowadzącą do Baszni Górnej./ działka nr 1273 /

WŁAŚCICIEL:

Gmina Lubaczów

Ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

NUMER INWENTARYZACYJNY:

Wpis do rejestru zabytków B-1013 z dnia 15 listopada 2021 r.

TECHNIKA

Kamieniarska, rzeźbiarska

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE:

brak danych

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE:

Brak danych

B. DANE O KONSERWACJI

INWESTOR:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

ZLECENIODAWCA:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

2. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej ,nagrobek Teodora Dopiry autorstwa Wasyla Gudza z Sieniawki,fot. 2022, B .Woch

Nagrobek złożony z podstawy, cokołu oraz rzeźby figuralnej przedstawiającej postać św. Mikołaja. Na prostopadłościenną podstawę ustawiony dwustopniowy cokół opracowany rzeźbiarsko z gzymsem zbudowanym z dwóch prostopadłościennych płyt uskokowo wznoszących się ku górze stanowiących podstawę pod pełnoplastyczną figurę św. Mikołaja. Dolna część cokołu prosta, zakończona skośną fasetą, przechodząca uskokowo w górną, węższą część cokołu z niszą i inskrypcją na ścianie frontowej. Na cokole ustawiona pełnoplastyczna rzeźba przedstawiająca figurę św. Mikołaja biskupa ubranego w strój pontyfikalny *sticharion* oraz *sakkos* z *omoforionem*.

.Lewa ręka skierowana ku dołowi, podtrzymuje zamkniętą księgę, prawa skierowana ku górze podtrzymuje pastorał. Twarz pociągła z wydatnym nosem i ustami z gęstą brodą oraz falowanymi włosami przykrytymi mitrą bizantyjską.

Wasył Gudź /1863-1936/, artysta ludowy z Sieniawki koło Lubaczowa. Według lokalnej tradycji, talent przeszłego rzeźbiarza dostrzegł ksiądz Poniński z Horyńca, który docenił walory artystyczne pasyjki wyrzeźbionej przez młodego twórcę w pniu lipy rosnącej przy drodze do Horyńca. Nie wiadomo, czy dzięki wsparciu Ponińskich młody Wasył Gudź podjął naukę o profilu artystycznym. Dzieła artysty, głównie datowane nagrobki z przełomu XIX i XX w., świadczą o opanowaniu już wówczas postaw klasycznej rzeźby.

Wasył Gudź jest autorem kilku pomników nagrobnych na cmentarzu w swej rodzinnej Sieniawce (np. nagrobki Dyhdalewiczów wzorowane na pomniku mjr. Leona Czechowskiego na Starym Cmentarzu w Jarosławiu), a także w Baszni Dolnej i Łukawcu. Wykonał również krzyże i figury przydrożne, które pod względem formalnym związane są z kamieniarstwem nagrobnym (np. krzyż przydrożny w Lisich Jamach). Jediną sygnowaną pracą tego artysty jest późna rzeźba bł. Jakuba Strzemię umieszczona na bramie kościoła parafialnego w Lubaczowie (1935r.); wedle słów ówczesnego proboszcza ks. Stanisława Sobczyńskiego „statuę” te wykonał: „chłop wiejski z Sieniawki niejaki Gudź, samouk utalentowany”.

Wasył Gudź tworzył rzeźby kamienne z materiału pozyskiwanego w kamieniołomach bruśnieńskich. Stąd też zaliczany jest do twórców kręgu kamieniarstwa bruśnieńskiego. Jego prace są rozpoznawalne; artysta operował właściwym dla siebie detalem i rozwiązaniami formalnymi.

Twórczość Wasyła Gudza należy do ostatniego okresu działalności kamieniarzy bruśnieńskich i mieści się w czołówce artystycznej twórców tego okresu. Pod względem opanowania warsztatu rzeźbiarskiego wyrasta ponad typowy dla kamieniarstwa bruśnieńskiego nurt ludowy. / op. Janusz Mazur /

3. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Historia miejsca

Pierwsza adnotacja miejscowości Basznia miała miejsce w 1444 roku i zapewne na przełomie XV i XVI wieku objęta została osadnictwem wołoskim, co ma swoje potwierdzenie w materiałach źródłowych. Wieś uposażona została przywilejem przez Jana Tarnowskiego, hetmana wielkiego koronnego w 1550 roku, który to przywilej został ostatecznie potwierdzony w 1634 roku przez króla Władysława IV.

Wieś królewska, po 1778 roku włączona została do dóbr kameralnych zaś w 1818 zakupiona przez hr. Pawłowskiego. Po 1856 roku Basznia przechodzi na własność Jakuba Bernsteina, zaś w 1881 przejęta została przez bank wiedeński.

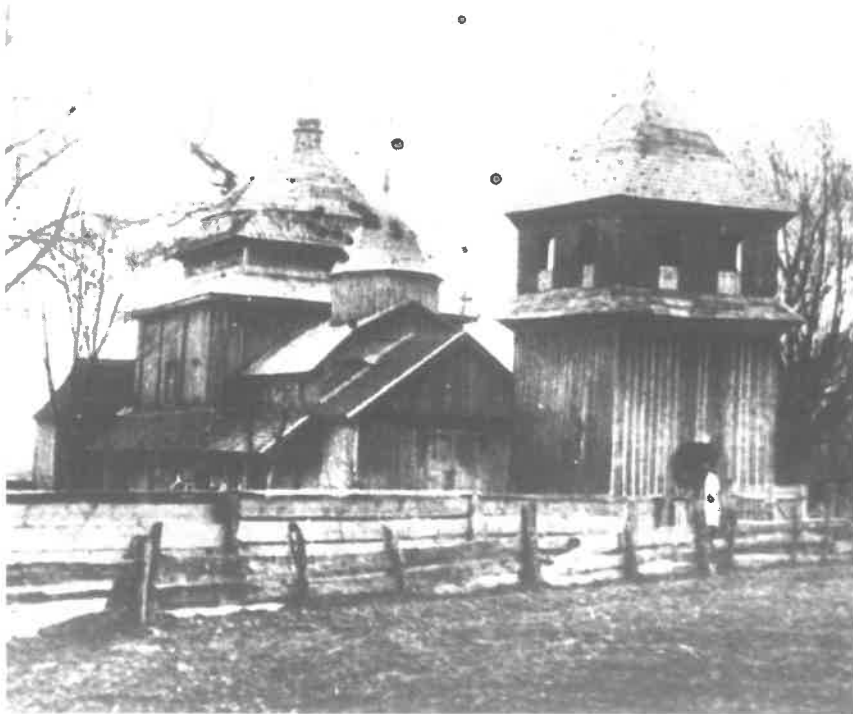
W 1882 roku właścicielami majątku została rodzina Gołuchowskich, której ostatnim przedstawicielem / od 1932 roku / był Agenor Maria Gołuchowski, ordynat na Skale, senator Rzeczypospolitej Polskiej.

W materiałach historycznych wieś wzmiankowana jest w związku z jej częściowym zniszczeniem w trakcie najazdów tatarskich w latach 1621 i 1629, jak również jako ośrodek buntów chłopskich przeciwko polityce ekonomicznej dzierżawców starostwa lubaczowskiego w latach 1570-1635.

Rozwój osady nastąpił w XVI wieku, kiedy to starosta lubaczowski Gabriel Tarło osadził tu nowych kmieci. W XVIII wieku wieś została podzielona na Basznie Dolna oraz Basznię Górną, natomiast po 1783 roku między Basznia Górna a Sieniawka założona została niemiecka kolonia Raichau.

Pierwsze podania dotyczące struktur kościelnych dotyczą funkcjonowania monasteru bazylianów, natomiast początki organizacji kościelnych kościoła wschodniego pochodzą z poł. XVI wieku, kiedy to świąszczennik Vasil Popowicz wymieniony był w rejestrach podatkowych. Pierwsze dokumenty dotyczące erekcji parafii nie zachowały się, natomiast król Jan Kazimierz w dokumencie wydanym 25 sierpnia 1660 roku „na nowo przyznał parochowi do wolnego używania *ćwierć i dwa obszary gruntów z łąkami* oraz zezwolił trzymać komorników. Dokument został potwierdzony przez królów Jana III Sobieskiego oraz Augusta III.

Pierwsza cerkiew drewniana została wzniesiona zapewne w XVI wieku, gdyż zgodnie z zapisami historycznymi z pocz. XVII wieku uległa uszkodzeniu i zniszczeniu na skutek wojen. Kolejna wzniesiona została w 1644 roku z fundacji gromady wiejskiej przez majstra Zacharego Smolina z Rudy.

Cerkiew drewniana z Baszni Dolnej / rozebrana ok. 1904r./, Zbiory Biblioteki Narodowe w Warszawie.

Cerkiew z czasem poddawano reparacjom i tak w 1825 roku rozebrano dzwonnice i wzniesiono nowy babiniec z wieżyczką, w 1844 roku dobudowano zakrystie. Kolejne, ostatnie już prace remontowe przeprowadzono w 1885 roku. W 1903 roku z inicjatywy parocha ks. Lwa Połyszynowicza, na dawnym cmentarzu rozpoczęto budowę murowanej świątyni. Prace ukończono w 1904 roku, natomiast drewnianą cerkiew rozebrano. Cerkiew mimo, że przetrwała I i II wojnę światową, po opuszczeniu przez parafian w wyniku przesiedlenia ludności ukraińskiej została rozebrana w 1956 roku z przeznaczeniem na materiał budowlany.

Cerkiew murowana w Baszni Dolnej, przy drzwiach wejściowych ks. Tadeusz Lewanderski proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Baszni Dolnej, lata 40/50 XX w.

Przesiedlenie ludności greckokatolickiej położyło kres funkcjonowaniu struktur kościoła wschodniego w Baszni Dolnej.

Historia obiektu

Pierwotny cmentarz znajdował się przy cerkwi /w kierunku północno zachodnim od budynku/ w Baszni. Na cmentarzu znajdowała się również drewniana kostnica. Zmiana tradycyjnego miejsca usytuowania cmentarza związana była z dekretem cesarskim wydanym przez cesarza Józefa II w dniu 11 grudnia 1783 roku nakazującym zamknięcie z przyczyn higienicznych wszystkich cmentarzy przykościelnych oraz nakazujący wydzielenie terenów na nowe cmentarze poza obszarem miejskim. Dekret wszedł w życie w Guberni Galicyjskiej w dniu 21 stycznia 1784 roku i po tym okresie zostały wyznaczane nowe miejsca na dokonywanie pochówków. Taka sytuacja miała miejsce również na terenie Baszni Dolnej, natomiast ze względu na zły stan zachowania nagrobków, trudno obecnie ustalić najstarszy pochówek.

Nagrobki na cmentarzu w Baszni Dolnej większości pochodzą z bruśnieńskiego ośrodka kamieniarskiego i w swojej różnorodności powielają wiele opracowań rzeźbiarskich charakterystycznych dla okolicznych cmentarzy greckokatolickich.

Na tle tych realizacji wyróżnia się nagrobek Teodora Dopiry z pełnoplastyczną rzeźbą św. Mikołaja, zapewne autorstwa Wasyla Gudza, rzeźbiarza z Sieniawki.

4. TECHNIKA WYKONANIA

Techniki kamieniarskie, rzeźbiarskie

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania zły, wynikający z wieloletniej ekspozycji zewnętrznej, rodzaju materiału jak również braku fundamentów oraz izolacji poziomej. Całość powierzchni kamienia zanieczyszczona oraz pokryta nawarstwieniami biologicznymi. Podstawa zawilgocona, co powoduje procesy destrukcyjne w obrębie kamienia. Brak izolacji poziomej powoduje podciąganie kapilarne, co z kolei powoduje powstawanie pleśni, mchów i porostów. Taki stan może spowodować całkowitą degradację elementów rzeźbiarskich a w konsekwencji obniżenie walorów pierwotnej estetyki. Obecnie, na całej powierzchni, miejscowo widoczne spudrowania oraz osypywanie się materiału.

Nagrobek wymaga pilnych prac konserwatorskich w zakresie wykonania fundamentów , izolacji poziomej oraz oczyszczenia z nawarstwień biologicznych, które absorbując wodę, w przypadku niskich temperatur powoduj *rozsadzenie* kamienia, a w konsekwencji jego zniszczenie.

6. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem planowanych prac konserwatorskich jest zatrzymanie procesów destrukcyjnych oraz przywrócenie obiektowi pierwotnych walorów technicznych i estetycznych. Zasadniczym zakresem prac konserwatorskich będzie wykonanie fundamentów, wykonanie izolacji poziomej jak również usunięcie nawarstwień biologicznych, które mają destrukcyjny wpływ na całe założenie. Konserwacja nagrobka Teodora Dopiry, pozwoli na uratowanie ważnego elementu spuścizny artystycznej Wasyla Gudza, rzeźbiarza z Sieniawki, którego realizacje o znaczących walorach artystycznych znajdują się w okolicznych miejscowościach jak Lubaczów / rzeźba bł. Jakuba Strzemię / na bramie kościelnej, rzeźby z kapliczki Gudzia w drodze na Hutę Kryształową czy rzeźby nagrobne rodziny Dyhdalewiczów na cmentarzu greckokatolickim w Sieniawce.

7. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wstępne oczyszczenie oraz diagnoza stanu zachowania

Wstępne oczyszczenie przy pomocy miękkich szczotek, co pozwoli na zdiagnozowanie stanu zachowania powierzchni kamienia.

2. Odsłonięcie dolnych partii nagrobka spod powierzchni gruntu

W związku z zagłębieniem dolnych partii nagrobka pod powierzchnie gruntu, zaleca się usunąć warstwy humusu, co pozwoli zdiagnozować stan zachowania dolnych jego partii

3. Wzmocnienie powierzchni kamienia

W przypadku zdiagnozowania złego stanu zachowania zewnętrznych warstw kamienia, prace konserwatorskie należy rozpocząć od impregnacji strukturalnej kamienia z użyciem specjalistycznych preparatów np. firmy Remmers / np. KSE 100, KSE 300/ .

4. Demontaż nagrobka

W celu wykonania fundamentów jak również izolacji poziomej, po wzmocnieniu strukturalnym kamienia, proponuje się jego demontaż oraz zdeponowania w pobliżu na przygotowanym stabilnym podłożu lub przewiezienie do pracowni konserwatorskiej,

5. Oczyszczenie z nawarstwień biologicznych

Oczyszczenie z nawarstwień biologicznych metodą chemiczną z zastosowaniem np. preparatu BFA firmy Remmers. Silnie przylegające owocniki należy delikatnie usunąć mechanicznie, następnie nałożyć wielokrotnie preparat BFA .

6. Uzupełnienie ubytków

Scalenie spękań oraz uzupełnienie niewielkich ubytków, co uniemożliwi penetrację opadów atmosferycznych do wnętrza kamienia. Ubytki / osypujące się powierzchnie / należy skonsolidować preparatami np., firmy Remmers, oraz wykonać w przypadkach koniecznych uzupełnić zaprawą renowacyjną. zachowane napisy oczyścić z wtórnych warstw malarskich oraz delikatnie uczytelnić.

7. Hydrofobizacja powierzchni

Ze względu na ekspozycję zewnętrzną obiektu oraz narażenie na opady atmosferyczne proponuje się zabezpieczenia powierzchni np. preparatem Funcosil WS, firmy Remmers.

8. Wykonanie fundamentów.

W celu izolacji kamienia od źródeł zasolenia tj. transportu soli z ziemi jak również wilgoci, zaleca się wykonanie betonowego fundamentu pozwalających na ustabilizowanie nagrobka oraz przywrócenie

pierwotnego ustawienia. Jednocześnie należy wykonać izolację poziomą zapobiegającą podciąganiu kapilarnemu.

9. Montaż całości

Po zakończeniu prac konserwatorskich, zamontować wszystkie elementy nagrobka w sposób pierwotny, wykonać fugowanie gotową zaprawą renowacyjną np. firmy Remmers bądź przygotowaną na bazie białego cementu portlandzkiego z kruszywem kamiennym.

Wzrosty
Kierownik
Opiekun
Data
Miejsce

[Signature]

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch

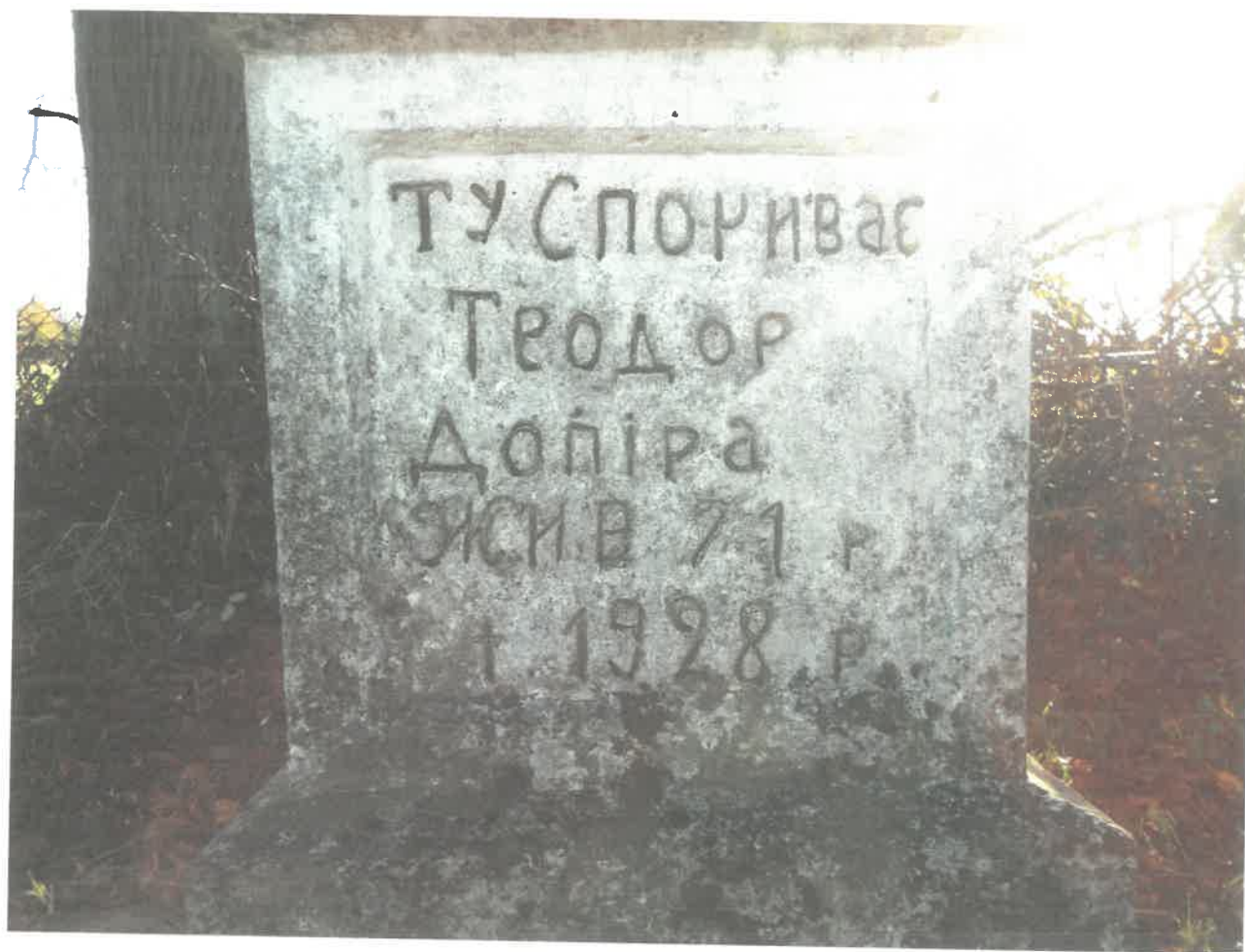
Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch

Cmentarz greckokatolicki w Baszni Dolnej, nagrobek Teodora Dopiry na cmentarzu greckokatolickim w Baszni Dolnej, 2022 r., fot. B. Woch